

ΑΠΟ ΤΟΝ ΧΩΡΟ ΤΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ

ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΠΑΘΗ ΣΤΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΣΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

Στά πρόσφατα ΜΑΘΗΜΑΤΑ 68 (19-11-24), 74 (20-2-25), 75 (30-10-25) και 76 (9-12-25), είδαμε τό βάθος τής ΦΙΛΑΡΧΙΑΣ στή συλλογική του έκφραση. Θεατρικά έργα «ΠΕΡΣΑΙ» τοῦ Αἰσχύλου καί ΕΡΡΙΚΟΣ Δ', ΕΡΡΙΚΟΣ Ε' καί ΕΡΡΙΚΟΣ ΣΤ' Πρώτο μέρος καί Δεύτερο μέρος ἔργα τοῦ Σαίξπηρ.

Παραθέτουμε τήν ΕΙΣΑΓΩΓΗ τῶν μεταφραστῶν Βασίλη Ρῶτα καί Βούλας Δαμιανάκου τοῦ ἔργου "Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ ΕΡΡΙΚΟΣ ΣΤ' Τρίτο μέρος" τοῦ Σαίξπηρ.

Στο τρίτο τούτο μέρος ο ποιητής μας δείχνει την Αγγλία ολόκληρη να σφαδάζει στα νύχια του εμφύλιου πολέμου. Παντού η φωτιά του κατακαίει τις σάρκες της, η αγριότητα έχει φτάσει σε τέτοιο σημείο, που οι προηγούμενες φρίκες να μας φαίνονται αμυχές. Δεν υπάρχουν πια ηθικοί φραγμοί, όλα τα αντερείσματα που είχε στήσει ο κοινωνικός βίος έχουν παρασυρθεί και ξέφρενα κι αποτρόπαια οργιάζουν τ' ατομικά πάθη: όλες οι γέφυρες προς την ανθρωπιά έχουν αποκοπεί, τίποτε δε μένει που να μην εμπαίζεται, τίποτε που να προκαλεί τον φόβο και τον έλεο. Δεν υπάρχει κάτι ιερό στον ουρανό ή στη γη, που να μπορεί να βάλει φρένο, κανείς που κρατάει σπαθί δε λογαριάζει κόλαση ή θεία δίκη. Καθένας που έχει εξουσία νιώθει ο ίδιος σαν θεός, κι άλλον θεό δε λογαριάζει, και μόνον όταν τη χάσει ξαναγίνεται άνθρωπος και νιώθει ξανά σαν άνθρωπος. Είναι σαν μια κλίμακα που οι άνθρωποι την ανεβαίνουν θηριώδεις σαν κατακτητές και δήμιοι και την κατεβαίνουν συντριμμένοι σαν θύματα. Γέροι, βασιλιάδες, παιδιά, σφάζονται απ' το χέρι του τυφλού μίσους, ο γιος σκοτώνει τον πατέρα, ο πατέρας τον γιο και τον ληστεύει απανωτού, και μόνον όταν στον σκοτωμένο αναγνωρίζει τον γιο του συνέρχεται, θυμάται τη Γραφή που απαγορεύει τον φόνο και βλέπει σε ποιο σημείο έχει φέρει τους ανθρώπους ο εμφύλιος πόλεμος:

Ω Θεέ, λυπήσου τούτα τα ελεεινά γεράματα,
τι βιασμούς, σκληράδα, μακελειό, παράλογα,
όλο αναστάτωση κι αφύσικα γεννάει καθημερινά
τούτη η θανάσιμη διχόνοια!

Τα πρόσωπα, τα πράγματα, τα γεγονότα, ο χρόνος έχουν από τον ποιητή συμπιεστεί για σκηνική οικονομία και, παρά την αυτοτέλεια του έργου, καλύτερη και πληρέστερη εικόνα παίρνει ο αναγνώστης, αν έχει υπόψη του και τα δυο προηγούμενα μέρη, το Α' και το Β', καθώς και τον Ριχάρδο Γ', το τελευταίο μέρος αυτής της τετραλογίας.

Στα έργα αυτά ο ποιητής ακολουθεί πιστά τον χρονικογράφο Χαλ, αλλά ο τρόπος που διαλέγει και συρράπτει την πορεία της δραματουργίας του, η θαυμάσια, ολοζώντανη και

παραστατική εικόνα που δίνει μιας ολάκερης ιστορικής εποχής, με παλλόμενη κίνηση, χρωματισμούς νωπούς που χτυπάνε στα μάτια, στιχοποιία γοργή και σθεναρή σαν διαξιφισμούς ή σαν καταρράχτες και λόγο συχνά παροιμιακό με συμπερασματική σοφία, όλα τα λαογραφικά στοιχεία που ζωντανεύουν μια πραγματική από την ζωή εικόνα, η γλωσσική αληθοφάνεια και η αληθοφάνεια των πραγμάτων, και μάλιστα ορισμένες σκηνές ιδίας εμπνεύσεως που παρεμβάλλει, όλα αυτά είναι προϊόντα μεγάλου ποιητή της δραματικής και θεατρικής τέχνης, που με τα μεγάλα αριστουργήματα του Σ. έχουν στενή συγγενική σχέση σαν αδέρφια τους νεότερα, που δείχνουν κιόλας το ίδιο πνεύμα και δημιουργική ορμή.

Οι πρωταγωνιστές μας είναι κιόλας γνωστοί, άλλοι απ' το Πρώτο κι άλλοι απ' το Δεύτερο Μέρος, μόνον που εδώ μερικοί σηκώνουν άλλο βάρος και πιάνουν περισσότερο τόπο στη σκηνή. Ο Ερρίκος ο ΣΤ', που εστέφθη βασιλιάς εννιά μηνών, έμεινε πάντα ένα καλοπροαίρετο παιδί, που τον επιτροπεύουν ακόμη κι ενήλικον, που δεν τον ακούν, δε λογαριάζουν τη γνώμη του. Έρμαιο των άλλων και της ίδιας της γυναίκας του, δε μπόρεσε να σταθεί ούτε σαν άντρας, ούτε σαν βασιλιάς. Είναι πράος, δεν υποφέρει τις αγριότητες, δε στέργει να ιδεί το κεφάλι του Γιορκ στημένο στην πύλη της πόλης, αλλά είναι αδύναμος, δε μπορεί να πάρει μόνος του αποφάσεις, να σταθεί υπεύθυνα· όλα του επιβάλλονται και το ίδιο του επεβλήθη κι ο εμφύλιος πόλεμος που τον παρακολουθεί παθητικά. Κι όταν μπαίνει στο βουλευτήριο και βρίσκει τον Γιορκ καθισμένον στον θρόνο του, η αντίδραση του είναι ολότελα παιδική, σχεδόν κωμική: «Εσύ θα κάθεται στον θρόνο μου, κι εγώ θα στέκω όρθιος;» Μα κι η παραίτησή του από τον θρόνο κι η αποκλήρωση του γιου του απ' το δικαίωμα στο στέμμα είναι αφύσικη και άτσαλη, ίσα ίσα γιατί κι αυτή του επιβάλλεται ως όρος δίχως να είναι δική του απόφαση, γι' αυτό κι οι παρακάτω στίχοι, παρόλον το βάρος τους, χάνουν σχεδόν τη σημασία τους:

Στον γιο μου εγώ θ' αφήσω τα καλά μου έργα·
κι είτε ο πατέρας μου άλλο να μη μου 'χε αφήσει!
Γιατί όλα τ' άλλα είναι σε τέτοια μοίρα, που
σου φέρνουν χίλιες έγνοιες κι ούτε γιώτα δε σου δίνουν
ευχαρίστηση.

Όμως το κακό που έρχεται, το κακό που γίνεται, ο Ερρίκος το αισθάνεται, το βλέπει και το μαντεύει σ' όλη του τη φρίκη και την έκταση, γι' αυτό είν' έτσι προφητικός στον πύργο, λίγο πριν σκοτωθεί απ' το χέρι του φοβερού Ρίτσαρντ:

Και προφητεύω έτσι: πως πολλές χιλιάδες,
που δε μαντεύουν τώρα ούτε μόριο απ' τον φόβο μου,
και πολλοί γερόντων στεναγμοί και πολλών χηρών
και ορφανών πολλών πλημμυρισμένα μάτια, οι άντρες
για τους γιους τους, οι γυναίκες για τους άντρες τους,
τα ορφανά για των γονιών των τον πρόωρο θάνατο,
θα βλαστημάν την ώρα που γεννήθηκαν.

Η βασίλισσα Μαργαρίτα είναι σταθερή και αποφασιστική. Όταν ο βασιλιάς αποκληρώνει τον γιο του από τον θρόνο, εκείνη τον χωρίζει από τραπέζι και κρεβάτι και πετώντας του: «προτίμησες απ' την τιμή σου τη ζωή σου», μπαίνει επικεφαλής του βασιλικού στρατού και

υπερασπίζεται με όλα τα μέσα τα δικαιώματα του γιου της. Είναι πολεμοχαρή κι εκδικητική όταν ο μεγάλος εχθρός της ο Γιορκ της πέφτει στα χέρια αιχμάλωτος, τον εμπαίζει και του δίνει να σκουπίσει τα δάκρυα του με μαντίλι βουτηγμένο στο αίμα του μικρού γιου του Ρούτλαντ κι έπειτα του κόβει το κεφάλι και το στήνει στην πύλη της πόλης. Στη Γαλλία όμως, όταν πάει να ζητήσει βοήθεια, γιατί η θέση τους είναι δεινή, βρίσκει πάλι ανθρώπινους τόνους και μπόλικά δάκρυα.

Οι δούκες Νοθάμπελαντ και Κλίφορντ μένουν πιστοί στον βασιλιά και τον υπερασπίζονται ως το τέλος. Προπάντων ο Κλίφορντ, που οι Γιορκ του 'χουν σκοτώσει τον πατέρα (όπως άλλωστε και του Νοθάμπελαντ), πολεμάει με πάθος, ασυμβίβαστα κι ανελέητα, δε διστάζει να σκοτώσει τον μικρόν Ρούτλαντ, πιάνει αιχμάλωτο τον Γιορκ, ώσπου τέλος σκοτώνεται από τον Ρίτσαρντ, τον μετέπειτα δούκα Γλόστερ, που κατεβάζει απ' την πύλη το κεφάλι του πατέρα του και στήνει εκεί το κεφάλι του Κλίφορντ.

Ο Ουόρικ, όπως και ο πατέρας του Σόλσμπερυ, χαρακτήρας τίμιος, αμέριος και γενναίος, υποστηρίζει την απαίτηση του Γιορκ για το στέμμα σαν πιο έγκυρη και νόμιμη κι αγωνίζεται με αυταπάρηση όμως με το άσκημο παιχνίδι που του παίζει ο Έντουαρντ, ο πρώτος γιος του Γιορκ (τον έχει στείλει να ζητήσει τη Μπόνα για γυναίκα του στη Γαλλία και στο μεταξύ παντρεύεται τη χήρα Γκρέυ), τον εγκαταλείπει, μεταπηδάει στο αντίθετο στρατόπεδο της βασίλισσας Μαργαρίτας, αρρεβωνιάζει την κόρη του με τον πρίγκιπα Έντουαρντ τον γιο της και υπερασπίζεται τα δικαιώματα του βασιλιά Ερρίκου μέχρι θανάτου.

Ο Λουδοβίκος της Γαλλίας κανονίζει τις φιλίες του και τα αισθήματά του σύμφωνα με τα συμφέροντα του κι είναι πολύ χαρακτηριστικός στις απότομες μανούβρες του, καθώς περιστατικά απερίμεντα τον ξαφνιάζουν.

Ο νεαρός πρίγκιπας Έντουαρντ, ο γιος του Ερρίκου, είναι ώριμος, θαρραλέος και αποφασιστικός· επίσης πολύ συγκινητικός στην προσπάθειά του να συγκινήσει τον σκληρόκαρδο Κλίφορντ, ο μικρός Ρούτλαντ.

Ο Σόμερσετ, καθώς και ο Γιορκ, οι κύριοι υποκινητές κι αρχιεργάτες του εμφύλιου πολέμου, δεν υπάρχουν πια. Ο πρώτος έχει σκοτωθεί απ' το χέρι του Ρίτσαρντ Πλανταγενέτη κι ο τελευταίος απ' του Κλίφορντ. Ο Γιορκ όμως έχει αφήσει στη θέση του τρεις γιους, που ξεπερνάν σε όλα τον πατέρα τους. Ο πρώτος, ο Έντουαρντ, που γίνεται και βασιλιάς, λάγνος, αμοραλιστής, ασυνεπής και ανεύθυνος, δε λογαριάζει κανέναν και τίποτε.

Ο Κλάρενς, ύπουλος κι επίορκος, αλλάζει όρκους και στρατόπεδα σαν τα πουκάμισά του· όταν δυσαρεστείται με τον αδερφό του βασιλιά Έντουαρντ, γιατί προτίμησε στα οφίκια και στις γυναίκες το σόι της γυναίκας του, τον παρατάει, αρρεβωνιάζεται την κόρη του Ουόρικ και πολεμάει μαζί του και με τον στρατό της Μαργαρίτας, για να τον εγκαταλείψει την πιο κρίσιμη στιγμή και να μεταπηδήσει πάλι στο στρατόπεδο του αδερφού του.

Εκείνος όμως που δεν έχει το ταίρι του, που μαζί με τ' όνομα πήρε και τη χάρη του πατέρα του Γιορκ, ο πιο σατανικός απ' όλους, ύπουλος, κακοήθης κι αδίσταχτος, είναι ο

Ρίτσαρντ. Αυτός από πολύ νωρίς ματιάζει κιόλας τον θρόνο. Δεν απογοητεύεται ούτε κιοτεύει απ' τα πολλά και μεγάλα, για όποιον άλλον ανυπέβλητα, εμπόδια που τον χωρίζουν απ' αυτόν, παρά προχωρεί στον σκοπό του με υπομονή, με δόλο, με μαεστρία. Ποντάρει σε όλα, στις αδυναμίες, στις μικρότητες, στις αφέλειες και στα πάθη των ανθρώπων, στις περιστάσεις και στις αναποδιές. Από την πρώτη κιόλας πράξη παρουσιάζεται φοβερός:

Μίλησε συ για μένα και πες τους τι έκαμα.

λέει πετώντας το κεφάλι του Σόμερσετ. Σίγουρος πως η λεία του ήταν η πιο ακριβή.

Όταν σκοτώνει τον Κλίφορντ, να τι λέει:

...Μα την ψυχή μου, αν μπορούσε
τούτ' το δεξί μου ν' αγοράσει μόνον δυο ώρες ζωή,
για να τονε χλευάσω μ' όλη μου την περιφρόνηση,
θα το 'κοβα τούτο το ζερβί μου...

Κι αφού περιγράφει ο ίδιος τα σωματικά κουσούρια του, που τον αποξενώνουν απ' τις χαρές της ζωής, στη συνέχεια απαριθμεί τα... προσόντα του για να κερδίσει το στέμμα:

...Μπορώ να
χαμογελάω και να σκοτώνω ενώ χαμογελάω,
να λέω «ευχαριστώ» σ' ό,τι μου θλίβει την καρδιά,
να βρέχω τα μάγουλά μου με δάκρυα τεχνητά,
το πρόσωπό μου να το προσαρμόζω σ' όλες τις
περιστάσεις. Θα πνίξω ναύτες πιο πολλούς
απ' τη γοργόνα, πιο πολλούς θα θανατώσω
που με κοιτάζουν κι απ' τον βασιλίσκο, θα
παίξω τον ρήτορα τόσο καλά όσο κι ο Νέστορας,
θα εξαπατώ με πανουργία πιο πολλή
από τον Οδυσσέα, και σαν τον Σίνωνα, θα πάρω
μια άλλη Τροία. Μπορώ στον χαμαιλέοντα να προσθέσω
χρώματα κι άλλα, και ν' αλλάζω σαν Πρωτέας μορφές,
κατά πώς με συμφέρει, και να καθίσω στο θρανίο
τον Μακιαβέλη τον φονιά. Μπορώ να κάνω αυτά
και δε μπορώ ένα στέμμα να κερδίσω;

Κι όταν η μάχη έχει κριθεί και κερδηθεί απ' το μέρος του, ο πρίγκιπας σκοτωθεί απ' το χέρι του Έντουαρντ κι η Μαργαρίτα πιαστεί αιχμάλωτη, δε χάνει ούτε λεφτό, τρέχει στον πύργο στο Λονδίνο, όπου τον οδηγάει το καταχθόνιο πνεύμα του κι όπου αφού σκοτώσει τον φυλακισμένο βασιλιά Ερρίκο, τα λόγια που λέει σαν επίλογο του απαίσιου έργου του προκαλούν περσότερη φρίκη κι απ' τον ίδιο τον φόνο:

... Ο βασιλιάς Ερρίκος και
ο πρίγκιπας ο γιος του πάνε: Κλάρενς, τώρα
σειρά σου, κι ύστερα των άλλων, γιατί εγώ κακός

θα είμαι μόνον ως να γίνω ο πιο καλός.
θα σούρω το κουφάρι σου πιο πέρα,
κι Ερρίκο μου, θριάμβεψε στις Κρίσης την Ημέρα.

Με τον Ρίτσαρντ ο Σ. πλάθει ένα χαρακτήρα ολοκληρωμένο με όλη την ωμή, αντίθεση, πανούργα, σαρκαστική και αδίσταχτη φύση που θα τον γνωρίσουμε ως δούκα Γλόστερ και βασιλιά Ριχάρδο Γ'. Με τους δυο τελευταίους στίχους ο Σ. λέει κάτι που το επαναλαμβάνει και στον Μακμπέθ κι αλλού, πως δηλαδή ο άνθρωπος νοιάζεται να θριαμβέψει εδώ στη γη, κι όταν το πετύχει αυτό, ευχαρίστως παραχωρεί τον θρίαμβο της Δευτέρας Παρουσίας στο θύμα του.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΡΩΤΑΣ

ΒΟΥΛΑ ΔΑΜΙΑΝΑΚΟΥ

ΝΙΚΟΣ ΤΣΙΡΩΝΗΣ

2 Μαρτίου 2026

ΝΙΚΟΣ ΤΣΙΡΩΝΗΣ ΕΤΦΤΛ-ΜΠ 2026